4

DISSERTATIO INAVGVRALIS MEDICA

DE

PERIPNEVMONIA BILIOSA

QVAM

CONSENTIENTE

ILLVSTRI MEDICORVM ORDINE

IN

ACADEMIA GEORGIA AVGVSTA

PRO

SVMMIS IN MEDICINA HONORIBVS

RITE CAPESSENDIS

DIE XXV. MAII. MDCCLXXXVII.

PVBLICE DEFENDET

AVCTOR

MARTINVS IANSSEN

LVNEBVRGENSIS

GOETTINGAE,

Typis IO. ALBR. BARMEIER.

ACAD. TYPOGR.

VIRO ILLVSTRI

EXCELLENTISSIMO, EXPERIENTISSIMO

D. IOANNI GEORGIO ZIMMERMANN

ORDINIS IMP. ROSSIC. DE
WLODIMIR EQVITI

REG. MAGN. BRIT. CONSILIARIO
AVLICO ET ARCHIATRO

SCIENT. ACADD. BEROLIN. MONACH.
ET PESAR. SOCIETT. NAT.
CVRIOS. TVRIC.
ET BASIL. SOCIETT. OECON. BERN.
SODALI ETC.

PATRONO

SVMMA REVERENTIA COLENDO

NEC NON

D. IOANNI GVILLIELMO IANSSEN

MEDICO LVNEBVRGENSI PRACTICO

ET

TERRARVM LVNEBVRGENSIVM PHYSICO,

PATRI SVO OPTIMO,

SVMMA PIETATE ET OBSERVANTIA PROSEQVENDO,

HASCE

STVDIORVM PRIMITIAS

DEVOTISSIMO PIOQVE ANIMO

CONSECRAT

AVCTOR.

DE PERIPNEVMONIA BILIOSA.

Auctores praecipui de Peripneumonia biliosa.

Hippocrates in plurimis locis praecipue in Tractatu de locis in homine 25 de morbis L. 1. 13. L. 1. 23. 24. de morbis popularibus L. 4. 29.

P. Forestvs in Obseruationum L. 16. Obs. 46.

Tissot avis au Peuple Ch. 20. de Febribus biliosis p. 130. Lettre a Ms. Zimmermann sur l'epidemie courante Lausanne 1765. seconde lettre a Ms. Zimmermann sur l'epidemie de 1766.

Recueil periodique Tom. VII. p. 79.

Morgagni de sedibus et causis morborum epist. 49. Art. 10.

SENNERT de Febribus.

M. STOLL ratio med. in variis locis praecipue T. I. p. 3. ſqq. T. II. p. 109.

Peculiaris haec et ſine dubio memoratu digna ſpecies Peripneumoniae, quae ſignis, decurſu, exitu et medela, qnam poſcit, a vera longe diuerſa eſt, non demum a recentioribus medicis obſeruata et deſcripta fuit. HIPPOCRATES enim iamiam plurimis locis diſtincte huius ſpeciei mentionem facit, dum exempli gratia ſub nomine eryſipelatis pulmonum de Vomitu bilioſo loquitur *), et docet, peripneumoniam etiam aliquando a bile oriri **) et ſe ſputa bilioſa in peripneumonia ***) nec non linguam viridem obſeruaſſe ****) Ex his clariſſime patet, accuratiſſimum veriſſimumque obſeruatorem HIPPOCRATEM ſpeciem hanc cognitam habuiſſe. Poſt eum P. FORESTVS l. c. modifi-

*) Lib. I. 13.

**) Lib. I. 23. 24.

***) de morbis popularibus. Lib. 4. 29.

****) de locis in homine 25.

dificationem hanc bene deſcripſit; et denique hodiernis temporibus TISSOT et STOLL eam ſaepe obſeruarunt, et optimas de ea deſcriptiones nobis tradiderunt. — HIPPOCRATES huic peripneumoniae modificationi non ſpeciale dedit nomen, quamquam interdum eam eryſipelas pulmonum appellauerit. — FORESTVS tandem eam nomine peripneumoniae aut pulmoniae biliofae diſtinxit, et hanc denominationem etiam TISSOT et STOLL retinuerunt. Et certe haec diſtinctio optime ad hanc ſpeciem quadrat, quia haec peripneumoniae ſpecies idem nomen meretur, quam angina et pleuritis, ſi a colluuie bilioſa originem trahunt.

DE DIAGNOSI.

Signa, quibus peripneumonia bilioſa tanquam peculiaris ſpecies ab aliis diſtingui poteſt, praecipue ſunt: 1) ſigna ſordium bilioſarum luculenta, 2) aequilibrium inter ſordes et ſymptomata peripneumonica, 3) pulſus mollior non ita durus ac in vera peripneumonia, 4) calor corporis moderatior et ſymptomata omnia leniora, quam in

vera peripneumonia. Peripneumonia haec biliosa nihil aliud est, nisi febris biliosa cum doloribus et symptomatibus peripneumonicis. — Ad instituendam vero certissimam peripneumoniae spuriae a vera diagnosin adhuc respiciendum est: 1) ad epidemiam et tempestatis naturam 2) ad symptomata praesentia 3) ad praecedentem valetudinis statum aegroti, quum peripneumonia biliosa lente progrediatur et deiecto appetitu signisque primas vias affectas denotantibus longo antea tempore sese denuntiet; peripneumonia vera et inflammatoria autem inopinato ingruat, et plerumque validissimos corripiat, 4) ad temperamentum aegroti, an nempe sit biliosum nec ne, et an aegrotus in diaeta peccauerit, ventriculoque debili sit, nec ne, 5) ad dolorem lateris. In peripneumonia biliosa inter tussiendum et respirandum raro; in vera autem maxime augetur. In biliosa in vnumquodque latus aegrotus decumbere potest, non autem in vera, in qua scrobiculus cordis, hypochondria, abdomen et lumbi non ita afficiuntur, quam in biliosa. 6) denique febris gradus spectandus est. In vera enim multo vehementior est, quam in biliosa. — Praeterea non raro diarrhoea peri-

pneu-

pneumoniam biliosam praecedit, non autem veram, nisi fortuito. Vrina biliosa non russa, sed flaua, cum sedimento mucoso aut lateritio vel ante morbum, vel in morbo ipso animaduertitur; in vera autem russa, parca et sine sedimento obseruatur *a*).

DE DECVRSV MORBI *b*).

Praecedit interdum per aliquot dies, quin hebdomades, status dubius valetudinis; interdum vero et saepius simul et inopinato satis bene valentes corripit morbus, et tunc tanquam prima symptomata haec obseruantur: Febris oritur remittens, aegrotus iam in prima horripilationis accessione, aut post eam aut serius de tensione ventriculi queritur, quae ad thoracem vsque tendit, anxietatem efficit summam, et respira-

a) Tissot avis au peuple. Chap. 20. — M. Stoll ratio medendi T. 1. p. 68 seqq.

b) Tissot lettre a Ms. Zimmermann sur l'epidemie courante Lausanne 1765. — seconde lettre a Ms. Zimmermann sur l'epidemie de 1766. Lausanne. — Avis au peuple Ch. 20. — M. Stoll ratio medendi in variis locis praecipue T. I. p. 3. seqq.

tionem plerumque ita difficilem reddit, vt ſuffocationis periculum inde ingruat. Hoc ſymptoma vero non diu durat, ſed poſt 3 aut 4 horas remittit, et haec remiſſio tanquam ſignum characteriſticum, quo haec ſpecies a vera peripneumonia facile diſtinguatur, haberi poteſt. — Ardor thoracis oritur, inter reſpirandum et tuſſiendum raro auctus, decubitus in vtrumque latus facilis eſt. Tenſionem hanc ventriculi dolorificam alternatim dolor lateris punctorius ſuccedit. — Fere ſemper adeſt tuſſis, quae, quamquam ſaepius infeſtat, aegrotum vero non valde excruciat. — Expectoratio eſt minuta, ſputa ſpumoſa, glutinoſa, craſſa, tenacia, alba, in paucis vireſcentia, interdum pauco ſanguine tincta, interdum non tincta, rarius cum multo ſanguine permixta, (neque hoc vltra 1 aut 2 diem) ejiciuntur. Pulſus celer eſt et mollis. — In initio morbi iam ſigna bilioſa apparent; nempe appetitus deiectus, os inſipidum, amarum, anorexia, nauſea, conatus vomendi, copioſus inſipidae ſalivae in fauces affluxus, vomitus ſpontaneus, levans, bilioſus; lingua humida, in initio parum mutata; poſt 24 horas autem ex viridi flaua, ſedimento colorem plumbeum ſimulante. — Hypochon-

chondria ſunt tenſa, tument et dolent praecipue poſt contactum; dolor in ſcrobiculo et infra illum grauans attactum aegre fert. — Ructus adſunt amari, nec non tormina, et aut aluus obſtructa, aut liquidior et bilioſa, facies ex pallido flaua, oculi triſtes, aquei, dolor capitis vehemens aut grauatiuus, dolores dorſi et lumborum; ſitis ſaepe nulla, et ſi vero aliqua, minor tamen, quam pro morbi acuti ratione, ſentitur. Dentes ſunt ſordidi. — Tumor oritur ventriculi ſenſusque plenitudinis in eodem, et anxietas circa praecordia.— Multa in vrina obſeruatur varietas, interdum clara eſt, interdum crocea, interdum ſubrubra, interdum turbida, iumentoſa cum ſedimento imperfecte depoſito, furfuraceo, albo, lateritio mixtoque. — Cutis humida deprehenditur. — Sudores nonnunquam in initio profuſi et mali ominis erumpunt. — Somnus aut nullus aut turbatus, potius noxius, quam ſalutaris eſt. — Quotidie exacerbatio quarundam horarum vel interdiu vel nocte oritur, in qua aegrotus calore ſummo et inquietudine laborat. — Facies in exacerbatione ſudore madida, rubra, poſt exacerbationem macilenta et flaua fit, et aliquando in hac exacerbatione deliria ſuperueniunt. — Interdum

dum vermes aut vomitu, aut per alvum deiiciuntur, ſed ſine mutatione morbi. —

Febris aut vno tenore progreditur, aut vaga periodo exacerbatur absque certa lege modoque. — Inter omnia haec recenſita ſymptomata nullum eſt, de quo magis queruntur aegroti, quam de ardore in thorace, oppreſſione eiusdem et ſpiritus difficultate. — Interdum morbus leuis eſt, et poſt primam ſolummodo euacuationem, tenſio ventriculi, grauitas pectoris, reſpiratio difficilis et alia ſymptomata euaneſcunt, et poſt 3 aut 4 dies febris etiam abit. Et hoc mihi in Noſocomio Goettingenſi, quod auſpiciis Viri Illuſtris RICHTERI et Experientiſſimi STROHMEYERI, praeceptorum meorum ſumma pietate colendorum, viget, etiam obſeruare contigit. — Neglectus vero et male tractatus, aut ab initio vehemens morbus 2, 3, aut 4 die ſecundum obſervationes TISSOTI ſub deliriis, oppreſſione graui, calore interno vrente, quem aegroti in initio morbi tanquam ſignum mali ominis ſentiebant, morte interdum finiebatur. — Frequentius vero et ſi morbus non adeo vehemens eſt, per 7, 10, 12, 21, dies durat, exacerbationes febris indies leniores fiunt, anxietas euaneſcit,

eua-

evacuationes et ſecretiones naturalem reſumunt rationem, reſpiratio fit liberior, ſomnus gratus leuans, appetitus et vires reuertuntur, et ſudore, vomitu, diarrhoea, exanthematibus labiorum, naſi, interdum tumore glandularum (ſic tumorem glandulae ſubmaxillaris 9 morbi die criticum vidi) ſputis glutinoſis, tenacibus, poſtremo aquoſis, ſoluitur. Interdum exanthema ſcabioſum cum pruritu inter alias oritur criſes, id quod ipſe obſeruaui. TISSOT ita de hoc exanthemate loquitur c): "*Vne autre criſe, que j'ai vu quelques fois et qui n'a pas été inconnue aux anciens, c'eſt des boutons aſſés conſiderables, répandus en plus ou moins grande quantité ſur tout le corps, accompagnés de beaucoup de demangeaiſons et dont quelques vns ſuppuroient*". —

DE CAVSSA MORBI.

Priusquam veroſimillimam peripneumoniae bilioſae cauſſam hic recenſeam, modificationem äeris, in qua haec peripneumoniae ſpecies ſaepiſſi-

c) lettre premiere pag. 56.

pissime saltem obseruata fuerit, denotare necesse erit. — In epidemia anni 1765 et 1766, cuius historiam TISSOT optime tradidit l. c. auster semper humidus constans dominabatur, et in sex mensibus boreas solummodo per 24 horas durabat. In variis locis nebulae apparuere densae, male olentes, et gelu non violentum per aliquot modo dies locum tenuit. — Sic terra humida fuit et mucosa, fereque paludosa, äer humidus nebulosus, temperatus, et propter tonitruum absentiam impurus. Inde circulatio humorum languida, fibrae äeris humiditate relaxatae, actiones infirmiores, secretiones minutae, massa humorum aggrauata, et transpiratio imprimis suppressa fuit. Contactui äeris humidi expositi pulmones relaxati erant, et exhalationum insalubrium irritatione et infectione debiliores facti, maius damnum passi sunt, reliquis corporis partibus, et haec verosimiliter caussa fuit, cur in omnibus fere aegrotis pulmones laborarent. Corpus obrutum fuit his materiis corruptis, quae per transpirationem et per alias vias euacuari debuissent, et hac retentione humores acritatem, bilis vero naturam alcalinam acquisiuit, et dum corruptio ad certum peruenisset gradum, ge-

ne-

neralem efficit irritationem, cuius effectus febris erat, quae fere ordinarie metastasin ad aliquam creabat partem. Sic TISSOT narrat *d*) — Ill. STOLL praecipue peripneumonias biliosas, vbi calor et frigus alternatim sese excipiebant, vidit, et mensibus Maji et Iunii anni 1786, in quibus plures peripneumonias biliosas in Nosocomio Goettingensi obseruare mihi contigit, coelum inter frigus et calorem maxime variabat. — Secundum experientias Ill. STOLLII praecipue mensibus Martii et Aprilis ocurrit haec peripneumoniae species, et ego etiam mense Maii, Iunii et in fine Iulii anni 1786 et in fine Februarii anni 1787 eas animadverti. —

Cur et quanam ratione vero in his febribus biliosis pulmones etiam afficiantur, varias TISSOT et STOLL portulerunt opiniones. TISSOTI sententia enim est, caussam esse materiam epidemicam quae instar metastaseos affectet pulmones *e*). Ill. STOLL autem duplici origine nasci posse iudicat, vel ex resorpta aut ad pulmones delata materie aliena, vel ex solo pul-

d) lettre premiere pag. 30, 31. 32.

e) lettre premiere pag. 29, 32, 97 sqq.

pulmonum cum ventriculo conſenſu *f*). Et maxime veroſimile eſt, et metaſtaſi materiei biliofae, et conſenſu, quem ventriculus cum pulmonibus ſuſtinet *g*), pulmones affici. Et haec conſenſualis irritatio eo facilius effectus ſuas exſerere poteſt, quo magis antea pulmones debilitati et relaxati erant. Quodſi enim pulmones pars debilior corporis ſint, ſequitur, vt quaelibet materia morboſa, in corpore errans, pulmones etiam in conſenſum trahat. Epidemica äeris conſtitutio denique ad hoc efficiendum, multum facit *h*).

DE PROGNOSI.

Quid ſpei, difficultatis et periculi cum hoc morbo coniunctum ſit, iam diſpiciendum eſt. — In genere peripneumonia bilioſa minus periculoſa eſt, quam peripneumonia vera. In hac enim pulmones genuina laborant inflammatio-

f) ratio medendi T. I. pag. 39, 49, 50.

g) Sylloge ſelectorum opuſculorum de mirabili ſympathia, quae partes inter diuerſas corporis humani intercedit, edita cura I. C. T. Schlegel Lipſ. 1787.

h) Tissot lettre permiere pag. 97 ſeqq.

tione; in illa vero ſolummodo ſecundario afficiuntur. — Ad prognoſin verumtamen ſpecialem formandam, ſequentia imprimis ſunt perpendenda.

1) an aegrotus iam ſit prouectiori aetate, nec ne.

2) Vtrum corpus ceteroquin et antea ſanum, an alias iamiam peripneumonia, haemoptyſi, aut quocunque alio morbo pectoris, aut alio vitio cuiusdam viſceris grauiori correptum fuerit.

3) Quisnam febris gradus adſit, et quomodo ſymptomata febrilia ſeſe habeant; nempe pulſus, dolor pectoris, tuſſis, reſpiratio, ſputa etc.

4) An repetiti errores diaetae vel medelae morbum peiorem reddiderint, nec ne.

5) An morbus iamiam maturuerit, nec ne.

6) An febris bilioſa, ſimplex, aut cum alia febris modificatione coniuncta ſit.

7) An vnus, aut ambo pulmones affecti ſint.

8) An denique ſymptomata mali ominis adſint, nec ne. —

His, quae maxime ad prognoſin recte inſtituendam faciunt, expenſis, adhuc thoremata quaedam ab experientia variorum auctorum deſumpta, hic enarrare, mihi liceat. P. FORESTVS itaque has habet theſes *i*): "*Si ſcreatio flaua cum multo ſanguine permixta inter initia excernitur, ſalutaris admodum pulmonis inflammatio eſt. — Si mortale malum fuerit, vigiliae amplius aderunt, aut ſomni breues, ſtuporem et delirium inducentes, et imaginatione mentem viciſſim perturbantes; tunc aegroti non ſentiunt praeſentia mala, extremitates frigidae ſunt, vngues lividi incuruantur, et 4 aut ad ſummum 7 die moriuntur. Verum ſi ad ſalutem permutetur morbus, vt idem fatetur Aetius, ſanguinis eruptio ex naribus abundanter ſequitur aut alui exturbatio multis exeuntibus ſpumoſis et bilioſis humoribus. — Puſtulae circa mammillas et crura, abſceſſus circa aures et inguina, poſt ſigna coctionis, cum bonis aliis ſignis, febre et aliis ſymptomatibus minutis et deliteſcentibus boni ſunt ominis.* — TISSOT *l*) ſequentia circa prognoſin habet: *Tenſio ventriculi, ſecretio vrinae*

i) in Obſeruationum Lib. XVI. Cap. 46. in ſcholio.

l) lettre premiere pag. 45 ſeqq.

vrinae diminuta, grauitas pectoris et capitis, sudor anxietate summa erumpens, mortem portendunt. — Lingua sicca, labia nigra, pulsus frequens et durus, deliria fortiora 5. die orta, pessimi ominis sunt.— Praecipue vero coniunctio deliriorum cum oppressione pectoris et meteorismo insequente, sempr elethalis est. — Aliquando aegroti in vltimo vitae momento sui compotes, subita morte corripiuntur. — Pessimi ominis est, si quoque caput afficiatur, tunc enim dolor capitis acutus, qui post 12. *aut* 15. *horas in deliria tranquilla interdum in furiosa et phrenitidem abit, mortem propinquam praedicit. — Debilitas pulmonum naturalis et ante aggressum morbi nata, morbum peiorem reddit, interdum lethalem; magna enim requiritur cura, ne hydrops pectoris exinde insequatur. — Post ischuriam* 5. *die cum doloribus in infimo ventre, vesica tensa, maxime turgida, sine tussi, dolore pungente et oppressione ortam,* 6 *die dolores in abdomine oriuntur attroces, cum retentione vrinae et faecum: icterus insequitur, vesperi deiectiones aluinae reuertunt, dolores aliquantum minuuntur, pulsus autem debilis percipitur, quies oritur inexplicabilis, et gangraena intestinornm mortem inducit. — Diarrhoea in initio morbi*

exor-

exorta per plures hebdomades protracta, et nullo modo ſiſtenda, poſt 4 hebdomades frigus, febrem, appetitum proſtratum, tuſſim, cephalalgiam, doloremque punctorium creat, et meteoriſmum, calorem liuidum faciei et manuum, nigritiemque labiorum adducit. — Sudores in initio profuſi morbum praedicunt grauem, interdum mortem; nam meteoriſmus exinde ſequitur lethalis". — Vehementia febris, pars metaſtaſi bilioſa affecta, et conſtitutio aegroti, morbi periculum generatim determinant.

RATIO MEDENDI.

Quodſi ad originem ſpeciemque morbi, ad eius decurſum et exitum exacte reſpiciamus, ad ſymptomata hic maxime eminentia, nec non ad characteriſtica ſigna, quae ſpuriam aut bilioſam peripneumoniam a vera diſtinguant, attendamus, nullum prorſus dubium erit, quin morbus gaſtricae aut potius bilioſae indolis ſit. Exinde ergo facili negotio ratio medelae indicabitur. Medici enim erit:

1) ſor-

1) ſordes immobiles, mobiles et ad euacuationem aptas reddere; aut ab initio mobiles et turgeſcentes aut ſurſum aut deorſum evacuare.

2) ad ſtatum et gradum affecti pulmonis attendere, et hoc eo magis, quo ſit debilior.

3) grauiorum quorundam, non raro intercurrentium ſymptomatum, rationem habere.

4) expurgatis ſordibus denique corpus ſenſim roborare.

Indicatio Prima.

Aegrotus peripneumonia bilioſa correptus, in triplici ſtatu verſari poteſt. — Aut enim

1) diatheſis phlogiſtica cum charactere gaſtrico coniuncta, magis prominebit, quam complicatio gaſtrica. Aut

2) character gaſtricus iam in initio morbi dominabitur. Aut denique

3) complicatio inflammatoria in initio morbi latens, dein in decurſu morbi magis ſeſe manifeſtabit. —

Status ille primus proprie peripneumoniam inflammatorio bilioſam comprehendit, ideoque haec ſpecies in meam diſquiſitio-

nem non cadit. Cum autem complicatio inflammatoria facile in hoc morbo locum teneat, paucis eam hic recenſebo. — Signa, hanc complicationem praecipue indicantia, ſunt: Febris vehemens, pulſus durus, plenus, oppreſſio pectoris et exaeſtuatio ſumma, dolor pectoris gravatiuus, tuſſis vehemens, ſputis ſinceris aut ſanguine tinctis; aegrotus robuſtus, plethoricus, ad morbos inflammatorios, inprimis pectoris pronus, qui vitam exercuit lautam, et antea optime ſe habuit. Epidemia et aeris temperies inflammatoria, abſentia ſordium bilioſarnm luculentium, phlogoſi vero dominante, medicum adhuc certiorem reddunt. — His ſignis praeſentibus ſine dubio venaeſectio, conſtitutioni aegroti aliisque ſymptomatibus, et complicationi gaſtricae reſpondens, hic aliis remediis praemittenda erit. Quodſi vero indicatio ad venaeſectionem non ita vrgens ſit, tunc potius ſcarrificationes et cucurbitulae, ad partem maxime adfectam, erunt applicandae. Hac venaeſectione rite inſtituta, complicatio inflammatoria cum ſignis ſociis plerumque euaneſcit, ſignaque colluuiei vitioſae luculentius ſeſe manifeſtant *m*). —

Venae-

m) Tissot lettre premiere pag. 57 ſqq.

Venaesectionem vero iterare perraro necesse erit. Ill. STOLL enim ita narrat *n*): *"licet sanguis extractus fere semper crustam pleuriticam exhiberet, veraque simul inflammatio adesset, cum exiguo tamen eoque breui euanido levamine secta vena est, forsan, quod inflammatio secundario nata, tolli non posset, nisi prius cruda materies, sub praecordiis collecta, a qua motus humorum citatior eorumque phlogosis oriebatur, breuissima via ejiceretur"*. Saepius vnam; rarius vero duas sanguinis missiones instituit Ill. STOLL *o*), et nunquam aut perraro sanguinis missionem emetico praemisit, nisi praesens inflammatio eam posceret *p*), et generatim nocuit, nisi forsan inflammatio comes esset *q*). — Status epidemiae et constitutio corporis aegroti, effectus primae venaesectionis, signa generalia, in hoc morbo praesentia, bene perpensa, ad errorem in venaesectione euitandum, insuper valent. Si vero incaute bis vena secta fuerit, et aegrotus peius sese habuerit, tunc emeticum statim adhibitum

n) ratio medendi T. I. pag. 13.

o) ratio medendi T. I. pag. 13.

p) ratio medendi T. I. pag. 61.

q) ratio medendi T. I. pag. 11.

errorem commiſſum optime corriget. — Quando peripneumonia aut ſimplex bilioſa, ſine ſupra enarratis ſignis inflammatoriis, aut complicata adſit, ita tamen, vt phlogoſis leuior tantum, aut ſecundario nata ſit; porro quando colluuies bilioſa maxime vrgeat, venaeſectionem plerumque, quamquam aliquando leuamen momentaneum afferre poſſit, laedere, ſtatumque aegroti in peius determinare, procul dubio eſt. Leuamen enim, quod ſanguinis miſſionem etiam in hoc determinato caſu aliquando ſequitur, momentaneum, breuique euanidum eſt; poſtea enim omnia exaſperantur ſymptomata, pectoris incommoda longe grauiora redduntur, pulſus celerior et humilis fit, ac repens, et anxietas, calor intenſior, ſenſuum hebetudo, ſtupor, dolores in abdomine, grauiſſima pectoris oppreſſio, oriuntur, et ſic ergo magis deprauata conditio aegroti cum proſtratione virium, leuamen momentaneum excipit *r*), et neceſſario excipere debet, quia noxia hac venaeſectione plus materiei bilioſae, in primis viis collectae, in ſyſtema ſanguineum depletum transfertur, vires vitales debilitantur, et

ex

r) Ill. Stoll ratio medendi T, I. p. 7. 52 ſqq.

ex priori, longe mitiori morbo, grauiſſimus redditur, cui tunc non raro finem imponit mors ineuitabilis. Aut ſi etiam aliquando malignitatem morbi poſt maxima diſcrimina ſuperet aegrotus, ſero tamen priſtinum recuperabit corporis robur *s*). — Signa, quae alias complicationem inflammatoriam indicant, in hoc morbo ſaepe ſolummodo a ſaburra primarum viarum proueniunt, quae medicum improuidum ad venaeſectionem perducere poſſunt. Calor enim praeternaturalis, motus febrilis vehemens, oppreſſio pectoris, et alia, non ſemper veriſſime phlogoſin indicant; ſed ſaepe colluuies, in ventriculo et inteſtinis locata, ſola, hos effectus, irritatione ſua, producere, ideoque deinde phlogoſin, peripneumoniam veram ſimulantem, excitare poteſt *t*).

De tertio ſupra propoſito ſtatu, vbi enim in decurſu morbi phlogoſis occurrit, poſtea et in loco aptiori ſermo paucis erit. —

 Quan-

s) Stoll ratio med. T. I. pag. 41. 42.

t) Stoll l. c. T. I. p. 61. 76. 77. 78.

Quando ergo poſt phlogoſin veram, venaeſectione diſcuſſam, ſigna colluuiei vitioſae luculentius animaduertuntur, aut quando complicatio inflammatoria ſecundario nata, cum charactere bilioſo longe praedominante, ſtatim et in initio morbi, occurrit, et capitis dolor vehemens, os amarum, nauſea, affluxus ſaliuae in ore frequens, vomituritio, vomitus ſpontaneus, lingua madida, inappetentia, tenſio praecordiorum et alia ſigna, mobiles indicant ſordes, tunc ſine cunctatione emeticum, aluo aperta, propinandum erit, quo non raro copioſiſſima materies flaua, amariſſima, plerumque viridiſſima, inſigni cum leuamine aegroti eiicitur. Nam eo oppreſſio pectoris, dyſpnoea, incommoda ventriculi, dolores in hypochondriis acuti, ſaepe ſtatim tolluntur, aut ſaltem haec ſymptomata minuuntur. Reſpiratio liberior, aluusque aperta fit, et ſic aegrotus ſaepe nihil amplius incommodi ſentit, ita, vt medicum dimittat *u*), Hoc ſubitaneum leuamen emetici ipſe etiam vidi. — TISSOT maxime emeticum laudat, aſſeuerans, eſſen-

u) TISSOT lettre premiére pag. 70. ſqq. — STOLL l. c. T. I. p. 8.

eſſentiale eſſe remedium *v*). Sic etiam Ill. STOLL emeticum ſummis effert laudibus. "*Nulli*, vt narrat, *emeticum propinaui, qui non cum inſigni leuamine vomuiſſet.*" Emeticum non ſolum cauſſam morbi, bilem nempe ex ventriculo et duodeno eiicit, reliquas ſordes mobiles reddit anxietatemque demit, ſed etiam commotione et irritatione, forſan etiam vi diaphoretica, ſi ſecundum opinionem STOLLII quid materiei biliosae in thorace reſorptum fuiſſet, in pulmones mirabili virtute agit, ita, vt poſt vnum emeticum non raro omnes dolores thoracis ſtatim propellantur *w*). — Quod ad electionem emetici pertinet, TISSOT non ſolum *x*) ſed etiam Ill. STOLL *y*) tartarum emeticum, radici ipecacu-

v) lettre premiére p. 73. "*l'ancre ſacrée, celui ſans lequel la maladie, ſi elle etoit vn peu graue, et non compliquée, ne pouvoit preſque pas guerir.* lettre premiére pag. 86. "*le remede eſſentiell, la baſe du traitement; il a ſuffi dans quelques cas, pour detruire radicalement la cauſe de la maladie.*"

w) TISSOT lettre premiére pag. 77. ſqq. "*l'emetique degage le poulmon.*

x) lettre ſeconde p. 16.

y) l. c. T. I. p. 58.

anhae praeferunt. Vomitiones enim certius et citius prouenire, numerumque earum in medici poteſtate eſſe; radicem ipecacuanhae ſubinde efſoetam, in ſordes ventriculi pituitoſae indolis, aut nullam aut ſaltem debilem vim exſerere, tunc non raro inſtar purgantis verſus aluum ruere, et denique vix deuoratam, in delicatioribus, rurſus eiici, dicunt. — Tartarus emeticus vero, mea quidem ſententia, non generatim ipecacuanhae praeferendus eſt, nec ſemper aeque bono effectu propinatur. Praecipue enim in maxima ſenſibilitate ventriculi, cum propenſione ad diarrhoeam, in colluuie mere biliofa, aut acri biliofa maximeque mobili, et in peripneumonia biliofa, non ſecus ac in omnibus febribus biliofis, diarrhoea ſtipatis, ſine dubio ipecacuanha tartaro emetico praeferenda eſt, quia, quamquam Ill. Stoll contrarium contendat, certius tartaro emetico vim emeticam exſerit, lenius ventriculum afficit, ad colluuiem mere biliofam et acrem eiiciendam, aptior eſt, et quia denique rarius, tartaro emetico, in reliquum tractum inteſtinorum agit, tutius ergo illo, in diarrhoeis biliofis, vbi adhuc ſordes ſurſum turgeant, adhiberi poteſt. — Tartarum emeticum vero in colluuiem pituitoſo biliolio-

liosam, aut mere pituitosam, vi sua magis irritante, fortius, quam ipecacuanha, agere, simulque, si necessarium est, aluum ciere, experientia docet. —— Sic ergo neque ipecacuanha, neque tartarus emeticus, generatim in omnibus casibus eligi debet, cum mox ipecacuanha, mox autem rursus tartarus emeticus statui morboso magis conueniat. ——

A vomitu atque etiam ante eum et vsque ad finem morbi, partim ad resoluendam corrigendamque colluuiem; partim vero saburram ad euacuationem praeparandam, aluumque aperiendam, potus mucilaginosi, aciduli, resoluentes, copiose sumti, optime valent. Sic exempli gratia decoctum panis bis cocti, auenae, hordei, cum succo citri, aut aceto, aut oxymelle mixtum, aut vero et optime serum lactis, aut simplex, aut cremore tartari paratum, aut tamarindinatum, et lac ebutyratnm cum diaeta apta, nempe resoluente, et corrigente, hic conducunt. Cum his potionibus autem resoluentia, diluentia, refrigerantia medicamina adhuc sumere debet aegrotus, ad corrigendam saburram, aut adhuc crudam immobilemque materiam mobiliorem

reddendam. Huic ſcopo imprimis ſolutio ſalis ammoniaci, mixtura, aut potio RIVERII et tartarus emeticus in partis et paruis doſibus reſpondet, quae medicamina ſecundum gradum acrimoniae et tenacitatis ſordium eligi debent. — Clyſmata emollientia refrigerantia non minus hic, tanquam remedia neceſſaria, recenſeri merentur, vt colluuies magis magisque reſoluatur, aluusque aperiatur. — Inunctiones oleoſae et fomentaſiones emollientes, praecipue in tenſione hypochondriorum dolorifica, leuamen procreant ſummum. — Quodſi vero poſt primam aut iteratam emeſin, ſordes non amplius in ventriculo, aut ſuperiore inteſtinorum parte lateant, nec ſurſum turgeant, et contrario iamiam ad inferiora translatae et praecipitatae, borborygmis, doloribus dorſi ac lumborum, genuumque laſſitudine, declarant, optime per aluum euacuari poſſe, tunc purgantia in vſum erunt vocanda. Haec purgantia vero caute tamen adhiberi, et ea ſolummodo, quae leniori vi agunt, nec ſputa, quamquam non ſint critica, ſupprimunt, eligi debent. Ad hanc claſſem euacuantium imprimis manna, pulpa tamarindorum, aut cremor,

mor z) aut cryſtalli tartari pertinent et hic vtramque paginam faciunt Mixtura ex manna et ſale ammoniaco prae ceteris mihi placuit, et haec fuit etiam illa, quae in noſocomio Goettingenſi, aegrotis, hoc morbo detentis, maximo cum emolumento propinabatur, et quae, cum inſuper ſuccus glyzyrrhizae inſpiſſatus, adderetur, tuſſim enormem cito ſedabat. Sputa enim minime turbat haec commixtio, aluum leniter aperit, affectiones pectoris ſedat, et vniuerſim pectori amica eſt. Incaute aut praemature et in initio morbi adhibita purgantia, ſemper nocuerunt, exacerbationes reddiderunt grauiores, pectoris incommoda auxerunt, viresque aegroti proſtrauerunt. Materiei vero vitioſae, ſat mobile redditae, et in tractum inteſtinorum iamiam praecipitatae, optime conueniunt *a)*. — Sic methodus antigaſtrica eo vsque continuanda eſt, donec ſordes gaſtricae cum pectoris affectionibus penitus remotae ſint. — Fit autem interdum, vt purgato ſyſtemate gaſtrico, phlogoſis, in primo mor-

z) Tissot premiére lette p. 68. et in aliis locis cremorem tartari, aut ſolum, aut cum kermete minerali coniunctum, prae aliis commendat.

a) Ill. Stoll l. c. T. I. p. 12.

morbi ſtadio obſcura, et laruata, in decurſu morbi, ſemota gaſtrica complicatione, clarius eluceſcat. Sanguinis miſſiones, tunc demum celebratae, inſignem effecerunt effectum, omniaque incommoda ſuſtuleruntb). Tissot autem optime adjungit: "*mais ces ſaignées demandent beaucoup de prudence, et en general il m'a toujours paru, qu'il y auoit plus de danger, a tirer trop de ſang, qu'a en tirer trop peu*" c). Et plerumque etiam topicae venaeſectiones in hoc caſu, ad phlogoſin hanc ſecundariam tollendam, ſufficient. —

Indicatio ſecunda.

Incommoda pectoris, punctorius nempe lateris dolor, oppreſſio pectoris, expectoratio minuta, et tuſſis, licet euacuatione primarum viarum ſtatim leniantur, et denique auferantur, tamen aegrotum plerumque valde excruciant, et ita ſpecialem medelam auxiliumque poſtulant. — Ad dolorem lateris pungentem et oppreſſionem pectoris minuendam, fomentationes herbarum

b) Tissot lettre premiére p. 62. — Stoll l. c. T. I. p. 14.

c) l. c. p. 63.

barum emollientium, frictiones camphoratae aut linimentum ex vnguento althaeae, ſpiritu ſalis ammoniaci, cum calce viua parato et camphora, aut emplaſtrum ſinapinum, cum diaphoreticis antiphlogiſticis in vltimo ſtadio, ſi enim ſordes receſſerunt, appetitus rediit, febris remiſit, hic multum faciunt. Si vero haec remedia dolorem pungentem excruciantem minime tollunt, et morbus in vltimo verſatur ſtudio, tunc lene veſicatorium certiſſime hoc ingratum ſymptoma auſert. —— Ad expectorationem ſuſtentandam, ſal ammoniacum, mellita, tartarus emeticus in paruis doſibus, aut Kermes minerale, vel ſulphur auratum antimonii tertiae praecipitationis, ſi febris receſſerit, appetitus reuerterit, cum potionibus multis reſoluentibus, optime valent. Aliquando ad hunc ſcopum, aluum aliquantum reprimere, aliasque ſecretiones minuere oportet. In hoc ſtadio etiam denique, ſi medicamina recenſita vires ſuas denegauerint, et phlogoſis diſcuſſa fuerit, veſicatorium vsque ad rubedinem applicari poteſt, quod et hic omnem paginam abſoluit. —— Et niſi emeticum vel primum vel ſecundum tuſſim auferat, ſuccus glyzyrrhizae inſpiſſatus, aut ſulphur auratum antimonii tertiae

prae-

praecipitationis, cum mixtura antifebrili resolvente et euacuante coniunctum, nec non potus mucilaginosi, eam in primo stadio valde minuebunt; in vltimo stadio vero euacuationes primarum viarum eam certissime profligabunt, nam tussis solummodo ab irritatione biliosa fovetur. —

Indicatio tertia.

Fit interdum, vt in decursu morbi, symptomata oriantur grauiora, quae nisi subito sedentur, aegrotum in mortis periculum vsque detrudunt. Itaque de his hoc loco quaedam monebuntur. —

Quodsi acris materia biliosa sursum ita turgeat, vt vomitum spontaneum nimis vehementem viresque aegroti debilitantem, efficiat, haec molimina naturae nimis vehementia aliquantum sedari debent, vt postea maiori cum leuamine et faciliori negotio aegroti, materia peccans, per os eiici queat. Hoc efficere possumus potionibus leniter antispasmodicis, infuso melissae, chamomillae, clysmatibus emollientibus, inuoluentibus, et antispasmodicis, minime irritantibus, quae praecipue si aluus obstructa sit, necessaria sunt; porro linimentis antispasmodicis ex oleo chamo-

mil-

millae coƈto, unguento althaeae, ſaponariae cum camphora, aut ſi enormis ſit, cum opiatis coniunƈtis, fomentationibus emollientibus et antiſpasmodicis, emplaſtris, exempli gratia, de cumino, de cruſta panis cum camphora, aut opio coniunƈtis; imprimis autem pediluuiis aut balneis vniuerſalibus tepidis et denique ſinapismo ad ventriculum applicato, ſi adhuc omnium praeſtantiſſimum remedium internum antiemeticum, nempe potio RIVERII aut tempore efferveſcentiae, aut in forma mixturae, cum potionibus multis acidulis, corrigentibus et antiſpasmodicis propinatur. Vomitu enormi ſedato, aut ſurſum, ope ipecacuanhae, aut deorſum, ope pulpae tamarindorum et aliorum leniter purgantium, materia acris, maiori leuamine euacuatur, quae remedia vero modice et cum potionibus mucilaginoſis, obuoluentibus praeberi debent. — Vſus internus Opii autem, niſi indicatio vitalis intret, hic nocebit, quia minime cum ſtatu bilioſo quadrat, anxietatem efficit ſummam, ſymptomata omnia grauiora reddit, et ſaepiſſime ne quidem vomitum ſiſtit, nec irritationem ſedat. Obſeruationibus etiam perſuaſus

ſum

ſum, medicamina ſupra recenſita, ſi modo rite applicantur, ad hunc vomitum ingratum ſedandum, plerumque ſufficere. Et generatim certiſſime credo, ad ſymptomata omnia grauiora minuenda, melius eſſe, ſemper a lenioribus remediis initium facere, et tunc demum, ſi haec effectus ſuos denegauerint, ad efficaciora, aut melius, ad fortiora ſenſim procedere, quam haec ſtatim et initio in vſum vocare, quia experientia quotidiana docet, haec ſic dicta leniora medicamina ſaepius efficatiora eſſe, fortioribus remediis, et haec non raro malam impreſſionem in corpore relinquere. — Hercle nil magis medicum practicum ornat, quam ſi, quidquid agat, ſemper circumſpecte et caute nec temere agat! —

Non ſecus ac vomitus enormis, etiam diarrhoea interdum ab irritatione materiae acris, principio morbi et ante coctionem, ſine leuamine et diminutione colluuiei oritur, quae adhuc non raro enormis et fruſtranea eſt, et ſtatum aegroti potius peiorem quam meliorem reddit. — Non dubium eſt, quin talis diarrhoea maxime peᐨ

ricu-

riculoſa ſit. Sordes enim magis magisque inſpiſſat, irreſolubiles reddit, vires aegroti frangit, ſputa ſupprimit, morbum protrahit, et facillime, niſi ſenſim minuatur, febrem lentam generare poteſt. — Medici officium eſt ergo, hanc certe inutilem et fruſtraneam diarrhoeam ſenſim ſenſimque minuere, nec eam ſtatim opio et aliis fortioribus remediis ſiſtere; nam, quamquam ſit enormis, tamen cum morbo quadrat, et natura ſolummodo nimis actiua eſt. — Remedia, quae itaque hic maxime proſunt, ea ſunt, quae obuoluendo aliquantum diarrhoeam minuunt, vt ſic occaſio enaſcatur, reſoluentibus et diluentibus remediis, ſordes mobiliores reddendi, ita, vt hac cunctatione, poſtea ſordes aut ſurſum aut deorſum maiori leuamine euacuari poſſint. — Diaeta ergo mucilaginoſa, potus mucilaginoſi et tepidi, et praecipue ſolutio gummi arabici pro potu ordinario, et internus vſus ſalis ammoniaci aut cum aut ſine gummi arabico coniuncti; ipecacuanhae et rhabarbari paruae doſes, aut denique decoctum ichtyocollae, cum fomentationibus antiſpasmodicis hic optime conueniunt. — Quando vero haec leniora remedia nil efficiunt,

et diarrhoea ob nimiam acrimoniam bilis et intestinorum irritabilitatem et sensibilitatem, cum priori vehementia perdurat, tunc diluentia, corrigentia, clysmata antispasmodica, ex floribus chamomillae, sambuci, inunctiones et fomentationes, balnea tepida aut vniuersalia, aut topica, sinapismi, cucurbitulae siccae, cum supra recensitis remediis internis, aut denique cum decocto radicis arnicae, et regimine leniter diaphoretico, frictionibusque eam certissime sine omni subsequente periculo minuent. — Emeticum, quamquam a plurimis ad diarrhoeam biliosam minuendam, adhibeatur, tamen minime generatim et temere in omnibus diarrhoeis biliosis propinarem. Nam dum adhuc diarrhoeae vehementia perdurat, emeticum semper audax et incautum remedium esse, mihi videtur, et facile hyperemesin aut hypercatharsin efficere potest, et etiamsi hoc non fiat, et materia leniter euacuetur, tamen, quia adhuc ad euacuandum non apta est, leuamen eo non redundat, nisi colluuies prius satis mobilis facta sit. — Prudentius hoc consilium maxime probo, primum talem diarrhoeam biliosam et imprimis in nimia irritabilitate et sensibilitate intestino-

stino-

ſtinorum minuendi et tuncdemum colluuiem, magis ad excretionem aptam, leniter et cum maiori leuamine aegrot, aut ſurſum aut deorſum euacuandi. — Et ſi vel ſordes ſurſum in diarrhoea turgeant, tamen ipecacuanham, certiſſimum alias emeticum, praecipue in irritabilitate et ſenſibilitate inteſtinorum praeternaturali, non propinarem, niſi prius mucilaginoſis obuoluentibus et aliis remediis, diarrhoeam minuiſſem. Damnum enim ex hac cunctatione minime enaſcitur, contra hac deſcripta via, morbus certiori et leniori modo vincitur.

Quodſi autem meteorismus, aut ab omiſſis euacuationibus, aut ab incaute et ſubito retentis excretionibus, aut a colluuie bilioſo putrida, aut a ſpasmo oriatur, tunc clysmata aperientia, emollientia et antiſpaſmodica, ex decocto florum chamomillae, herba menthae, meliſſae; praecipue autem ex aëre fixo, aut aqua frigida, cum fomentationibus emollientibus, antiſpasmodicis, et ſi putredo vrgeat, frigidiſſimis, hoc grauiſſimum ſymptoma ſatis cito auferunt. —

Interdum etiam in decurſu peripneumoniae bilioſae, ſudores erumpunt profuſi, qui cum ſtatu

morbi minime quadrant, morbum grauiorem reddunt, aegrotum minime leuant, ſed potius vires aegroti maxime proſternunt, et aut a ſordibus biliofis, aut a regimine nimis calido, originem ducunt. — Euacuationes primarum viarum ergo, et reſtitutio aliarum ſuppreſſarum excretionum, regimen refrigerans, ſemotio a lecto, diaeta frigida acidiuscula, optime eos minuent. —

Quod aphtas attinet, quae interdum erumpunt, et a ſordibus gaſtricis pendent, iis potiones mucilaginoſae et boracis vſus externus et internus conuenit. —

Ad conuulſiones ſiſtendas, quae in peripneumonia biliofa ab irritatione materiei acris biliofae oriuntur, bilem corrigentia, involuentia et euacuantia, cum antiſpasmodicis, quae tamen cum ſtatu biliofo quadrare debent, nempe clyſmata emollientia, antiſpasmodica, balnea tepida, vnguenta emollientia, antiſpasmodica, ad ventriculum et abdomen applicata, nec non fomentationes abdominis emollientes, antiſpasmodicae, et vſus internus antiſpasmodicorum, praecipue vale-

valerianae, quae melius, aliis antiſpasmodicis, in ſtatu bilioſo propinari poteſt, aut ſi omnia haec fallant, vſus moſchi plerumque omnem paginam abſoluit. —

Deliria, capitis dolores, et anxietates raro peculiarem poſcunt medelam, quia remedia, quae cauſam morbi, ideoque hic colluviem euacuant, haec ſymptomata tollunt omnia. — Quodſi autem vnum horum ſymptomatum vehementia ſua periculum crearet, tunc reſpectu cauſae morbi minui debet. — Si ergo exempli gratia, capitis dolores et deliria nimis vehementia oriuntur, aſcenſus in lecto, tonſura crinium, denudatio capitis, maniluuia et pediluuia, unguenta antiſpasmodica, fomentationes abdominis, clyſmata, cucurbitulae ſiccae, ad ſcrobiculum cordis applicatae, aut denique frictiones extremitatum inferiorum, et ſinapiſmi, congeſtiones ad caput ſimulque deliria, capitis dolores, anxietates et peruigilia minuent.

Indicatio quarta.

Hac deſcripta methodo euacuatoria et antigaſtrica, hic non ſecus, ac in aliis morbis bilio-

V.

Quodsi paracenthesis in hydrope necessaria esse videtur, melius esse, semel et prorsus aquam hydropicam, quam sensim et pluribus vicibus evacuare, credo.

VI.

Ligatura fistulae ani sectioni praeferri meretur.

VII.

Placentae solutio rarissime arte perficiatur.

VIII.

Diagnosis gemellorum in grauiditate maxime dubia est.

IX.

Bilis vi sua saponacea in cibos agit.
